

Kas išgelbėjo tarybų valdžią?

(Vienas iš ketvirtajame dešimtmetyje parašytų Denikino straipsnių)

Mano santykių su Pilsudskiu istorija išdėstyta mano knygoje „Rusų smūtos apybraižos“, kuri pasirodė dar 1926 m. Bet Lenkijoje nagrinėti šiuos tamsius istorijos puslapius iki pat Pilsudskio mirties buvo draudžiama. Tik dabar buvę maršalo bendradarbiai — generolai Galleris (buvęs Generalinio štabo viršininkas) ir Kutšeba (buvęs Operatyvinių planų skyriaus viršininkas) paskelbė prisiminimus, atskleidžiančius esmę poelgio, kuris net šiais tamsios politinės moralės laikais yra neeilinis. Šio klausimo nušvietimas įdomus ne tiktai istorinės tiesos nustatymui, bet ir dėl to, kad artėjantys įvykiai sukuria konjunktūrą, daug kuo panašią į 1919—1920 metų konjunktūrą.

1917 m. pabaigoje pakilo Baltasis judėjimas. Pradžioje Pietuose, paskui Rytuose, Šiaurėje ir Vakaruose. Labai margas tiek socialiniu, tiek politiniu požiūriais, judėjimas prasidėjo stichiškai, kaip tautos organizmo siekis apsiginti, kaip protestas prieš Brest-Litovsko taiką ir Rusijos išpardavinėjimą. Baltojo judėjimo reikšmė neapsiriboja Rusijos teritorija. Tik Baltosios armijos sulaikė raudonąją srovę, kuri grėsė Europai, tik jos išsaugojo tada dar silpną kariniu požiūriu Lenkiją. Pakanka pasakyti, kad 1918 m. pabaigoje, kai griuvo austrų-vokiečių kordonas, iš 400 tūkstančių tarybinės armijos 300 tūkstančių buvo prikausčiosios Baltosios armijos, ir tik 100 tūkstančių daugiau, negu 1 000 kilometrų ilgio fronte stojo prieš Suomiją, Estiją, Latviją, Lietuvą ir Lenkiją. Tuo pasinaudojo Lenkija. Keletu tarptautinių traktatų 1919 m. buvo nustatyta vakarinė Lenkijos siena. Rytinės sienos klausimo nebuvo galima išspręsti be Rusijos dalyvavimo. Ir tiktai gruodžio pradžioje Taryba nustatė laikiną sieną – taip vadinamąją Kerzono liniją. Tai buvo padaryta, orientuojantis į Rusijai priklausiusią Lenkijos teritoriją, tiktai be Gardino ir Brest-Litovsko. Tose teritorijose Lenkija turėjo tvarkytis, o Lenkijos teritorijos plėtimasis į rytus priklausė nuo Rusijos Steigiamojo Susirinkimo. Toks sprendimas Lenkijoje iššaukė nepasitenkinimą. Lenkijos Seime ir spaudoje pasigirdo reikalavimas prie Lenkijos vienaip ar kitaip prijungti Lietuvą, Volynę, Podolę ir dalį Baltarusijos. Antantė, Baltasis judėjimas ir Lietuva buvo prieš. Anglija ypatingai neigiamai žiūrėjo į ketinimus sukurti „didžiąją Lenkiją“ Rusijos sąskaita.

Kerzonas rekomendavo Lenkijos vadovams neliesti tautų, kurios nėra giminingos lenkams, nes tai susilpnina Lenkijos valstybę.

1919 m. rudenį Rusijos Pietų armijos, puldamos Maskvą, saugojo nuo bolševikų aštuoniolikos gubernijų teritoriją su 50 milijonų gyventojų. Puldamas Kijevą, aš turėjau galvoje labai svarbius abipusius interesus — Savanorių armijos susijungimą su Lenkijos armija. Siūliau lenkams planą, pagal kurį būtų galima sunaikinti 12-ąją tarybinę armiją. Tai nebūtų kainavę daug kraujo – daug daugiau lenkų kraujo pareikalavo vėliau jų organizuotas „žygis į Kijevą“ ir karas su Rusija 1920 m. Jeigu Savanorių armija ir Lenkijos armija būtų veikusios kartu, tarybų valdžia būtų buvusi sunaikinta. Tai daugelio specialistų nuomonė. Lenkijos valstybės viršininkas Pilsudskis 1919 m. rudenį su tarybų valdžia sudarė slaptą sutartį, pagal kurią karo veiksmai buvo laikinai nutraukti.

Šios sutarties istorija tokia.

1919 m. rugsėjo mėnesį prie Lucko buvo tarybinė «Raudonojo Kryžiaus», misija, kurios tikslas buvo pasikeitimas belaisviais ir įkaitais tarp Lenkijos ir Rusijos. Misijai vadovavo lenkas komunistas Marchlevskis, Pilsudskio bičiulis ir buvęs revoliucinės kovos Rusijoje bendražygis. Pilsudskio štabas pavedė kažkokiam praporščikui Birnbaumui užmegzti kontaktą su Marchlevskiu, siekiant iširti „tikruosius rusų misijos tikslus“. Kontaktų ieškojimas tęsėsi rugsėjį ir spalį, bet tarybiniai, matyt, nelabai pasitikėjo Pilsudskio pasiuntiniu, nes lapkričio 3 d. Pilsudskis pas Marchlevskį pasiuntė kapitoną Boernerį, kad šis tiesiog atvirai pasiūlytų nutraukti karinius veiksmus. Boerneris buvo įpareigotas perskaityti Pilsudskio notą, bet į rankas Marchlevskiui jokio dokumento neduoti. Ši sutartis buvo slepiama nuo manęs ir nuo Anglijos bei Prancūzijos, kurios teikė politinę ir materialinę paramą Lenkijai, bet ne kaip bolševikų bendrininkei. Pilsudskio notoje sovietams buvo pasakyta:

«Pagalbos Denikinui jo kovoje prieš bolševikus teikimas neatitinka Lenkijos interesų.»

Tuo pačiu metu Taganroge lenkų karinė ir ekonominė misijos fiktyviai derėjosi su Pietų Rusijos vyriausybe. Tuo pačiu metu lenkų karinės misijos

viršininkas buvęs Rusijos generolas Karnickis, mane karštai įtikinėjo, kad ir Pilsudskis, ir vyriausybės vadovas Paderevskis, palydėdami jį reikalavo bet kokia kaina pasiekti susitarimo Taganroge, nes Lenkijos padėtis tarp Vokietijos ir Rusijos yra grėsminga. Ir man, ir Antantės atstovams lenkai tvirtino, kad jokio susitarimo su sovietais nėra, o laikina ramybė frontuose nusistovėjo dėl techninių sąlygų. Susirūpinusiems Anglijos ir Prancūzijos atstovams Varšuvoje buvo kalbama taip pat. Sovietai džiaugsmingai priėmė Lenkijos pasiūlymą ir įsipareigojo saugoti paslaptį, ką ir darė iki 1925 m., kai po Marchlevskio mirties tarybinė spauda atskleidė pasauliui, kokią didelę paslaugą Rusijos komunizmui padarę velionis. Lenkai į karo veiksmus nesikišo, o 12-oji tarybinė armija kariavo prieš Savanorių armijos Kijevo dalinius, visai nesirūpindama, kad už nugaros yra Lenkijos kariuomenė. Tarybinė vadovybė iš lenkų fronto permetė prieš mane dešimtis tūkstančių kariuomenės, kas ir nulėmė Pietų Rusijos karinių pajėgų likimą.

Tik tai gruodžio pabaigoje, žlugus „baltajam“ Kijevui, lenkų kariuomenė atnaujino karo veiksmus šiaurėje, o Volynės fronte generolas Listovskis be mūšių užėminėjo miestus, kuriuos paliko besitraukdama Savanorių armija. Apie šią Baltųjų armijų ir rusų tautos tragediją generolas Galleris su šaltu žiaurumu kalbėjo: «Greitas Denikino likvidavimas neatitiko mūsų interesų: buvo reikalinga, kad jis kuo ilgiau kaustytų tarybines pajėgas. Apie tai aš pranešiau Pilsudskiui. Žinoma, buvo kalbama ne apie realią pagalbą Denikinui, o apie jo agonijos pratęsimą»... Pilsudskis perdavė man, kad sutinka susitikti su manimi ir suteikti pagalbą pavasarį... Tai buvo 1920 m. sausio mėnesį, kai Pietų armijos jau traukėsi už Dono. Pažadas padėti pavasarį skambėjo kaip pikta ironija.

Po Pilsudskio mirties jo bendrininkai nori pasiteisinti. Antrojoje verbalinėje notoje (1919 m. gruodžio pradžia) kapitonas Boerneris perdavė tarybinei vadovybei:

«Valstybės viršininko politikos pagrindą sudaro tas faktas, kad jis nenori leisti, jog Rusijoje įsigalėtų reakcija».

Laikui bėgant tapo aišku, kad Pilsudskis tada turėjo kitus planus: susisiekti su Petliūra ir sukurti vasalinę Ukrainos valstybę, kuri atkirstų Rusiją nuo Lenkijos ir Juodosios jūros. Pilsudskis būtų priėmęs Denikino pasiūlymą tik tuo

atveju, jeigu Denikinas būtų pripažinęs „ukrainiečių judėjimą“. Tačiau tarp Baltojo judėjimo vadų nebuvo norinčių Pilsudskiui padėti suskaldyti Rusiją. Dėl to Pilsudskis savo planus dėl Ukrainos nutarė slėpti iki visiško Denikino pralaimėjimo. Taip buvo pasakyti Pilsudskio instrukcijoje generolui Listovskiui, Volynės fronto vadui. Žinoma, niekada jokia Rusija — reakcinga ar demokratiška, respublikinė ar autoritarinė — neleis atskirti nuo jos Ukrainos. Nevykęs ir iš išorės kurstomas Maskvos Rusios ir Kijevo Rusios ginčas — yra mūsų vidinis ginčas, nieko neriečiantis, kurį mes patys išspręsimė. „Atplėšti“ Ukrainą pasirodė ne pagal jėgas lenkams net Tuchačevskiui pralaimėjus. Dėl to lenkai, pasirašydami Rygos sutartį, Ukrainą paliko likimo valiai.

Čia papasakota istorija tęsiasi, rusų-lenkų žaizda kraujuoja. Tie sluoksniai, kurie tikisi bendradarbiavimo su Vokietija, vykdant „rytų planus“, gali skaudžiai apsigauti. Dancigo koridorius, Pamarys, Aukštutinė Silezija, galimas daiktas, dalis Poznanės — realybė. Gi Ukraina — iliuzija, nekartą žiauriai apgavusi ir švedus, ir lenkus, ir vokiečius. Juk labai gali būti, kad Pilsudskio „stratagema“ pasisuks kitu galu, kad Hitleris lemiamu momentu panaudos ją prieš Lenkiją taip, kaip Pilsudskis panaudojo ją prieš Rusiją. Lenkija savo politikų dėka pateko tarp kūjo ir priekalo ir, galimas daiktas, dar nekartą nekaltai lenkų tautai teks gailėtis, kad 1919 m. jos vadovai taip pasielgė Rusijos atžvilgiu.